

FOLLAS NOVAS 6

REVISTA DE ESTUDOS ROSALIANOS

PADRÓN 2021

Martin Pawley | Xabier Pérez Couto

Ou ti!, roxa estrela:
interpretación astronómica
dun verso de Rosalía

Ou ti!, roxa estrela: interpretación astronómica dun verso de Rosalía

Martin Pawley

Xabier Pérez Couto

Agrupación Astronómica
Coruñesa Ío

A obra de Rosalía de Castro está chea de alusións á noite e aos obxectos celestes. A muller que escribiu “a luz do día asómbreme, pásname a das estrelas” debeu ser unha observadora curiosa do firmamento e das súas variacións diarias e estacionais, e por iso a súa voz cantou as mañás (“Vaite noi-/te-vai fuxin-/do-vente auro-/ra vente abrin-do”) mais tamén os solpores, coa luz que agoniza “saludando la estrella del véspero”, mención inequívoca a Venus, e as noites negras e escuras.

Unha das máis intrigantes referencias ao ceo da escrita rosaliana atopámola no libro II de *Follas novas*, “Do íntimo”, no poema cuxo primeiro verso é “Por que, miña almiña” e cuxos últimos dous tercetos reproducimos segundo a edición crítica da colección Xerais Clásicos (Edicións Xerais, 2016):

Ou ti!, roxa estrela
que din que comigo
naciche, poideras
por sempre apagarte,
xa que non pudeche
por sempre alumarme...!

No seu comentario ao poema, Anxo Angueira desbota interpretacións esotéricas e intúe algunha conexión astronómica: “Máis que indicar a boa sorte no nacemento mediante as crenzas astrolóxicas (nacer con boa estrela), o que aquí cremos interpretar é que sobre a persoa da autora houbo, segundo ela mesma recolle, o dito de que con ela naceu unha estrela e ademais unha estrela especial, roxa. Polo tanto naceu cunha estrela, canda unha estrela”. A estratexia, entón, é clara: hai que analizar como era o ceo na altura en que Rosalía naceu e identificar que cousa había digna de mención.

Reparamos, para empezar, na data de nacemento, durante décadas asociada, de xeito errado, á data do bautizo, o 24 de febreiro de 1837. Resolveu de forma definitiva esta cuestión o traballo da investigadora Sagrario Abelleira Méndez, quen localizou o expediente matrimonial de Rosalía de Castro e Manuel Murguía no Arquivo Histórico Diocesano de Madrid. Entre os documentos achegados para o casamento hai unha copia certificada dunha acta de xuño de 1843 na cal dona Teresa de Castro reconece como filla natural a Rosalía: “la referida niña María Rosalía Rita es la misma que la que otorga dio a luz en el día referido veinte y tres de febrero de mil ochocientos treinta y siete y hora de las cuatro de la mañana”. O nacemento de Rosalía sitúanos nun típico ceo invernal, dominado nas primeiras horas da noite

polas constelacións dos Xemelgos, o Auriga, o Touro, Orión, o Can Menor e o Can Maior, cuxos astros máis brillantes debuxan o asterismo que chamamos, non por casualidade, “hexágono do inverno”. Vermella é Betelgeuse, unha estrela superxigante na constelación de Orión, como tamén o é Antares, no Escorpión, que asomaba sobre o sueste á hora do paristallo. Mais a súa presenza aquel día a aquela hora non ten nada de singular nin de temporal, como parece apuntar o propio poema (“xa que non pudeche / por sempre alumarme”): no que atinxe ás constelacións o ceo non cambia a non ser que consideremos períodos moi longos. Excluindo a Lúa e os planetas, o ceo dun día calquera de 2022 é idéntico ao equivalente no tempo de Rosalía, coa diferenza -esa si, infelizmente grande- de que na actualidade a contaminación luminosa nos rouba a maior parte da paisaxe nocturna.

Mais o inverno en que naceu Rosalía trouxo unhas efemérides astronómicas que non podían pasar inadvertidas. O 2 de febreiro de 1837 Xúpiter entraba en oposición^[1] e uns días despois, o 6, facía o propio Marte, o planeta vermello. Cando se encontran nesta posición os planetas acadan a mínima distancia a nós e vémoslos a noite enteira, de principio a fin, co máximo brillo anual. As oposicións de Marte non son fenómenos excepcionais, pois se repiten cada algo máis de dous anos, mais a medida que se aproxima a elas a súa aparencia varía

[1] Dicimos que un planeta está en oposición cando na súa órbita arredor do Sol se sitúa nunha mesma liña recta coa Terra e coa estrela.

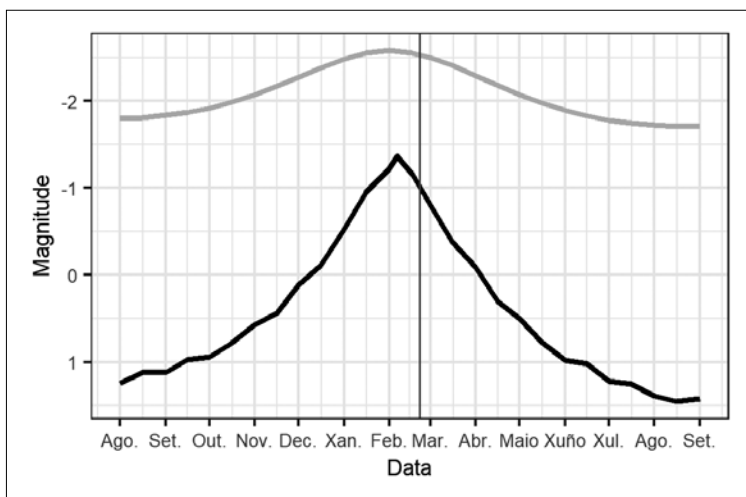
notabelmente e fai que pase de ter un brillo discreto a ser un obxecto realmente rechamante. A presenza de Xúpiter a carón de Marte, e aínda máis refulxente, facía a vista merecedora de atención. Os dous planetas fóronse achegando a partir do final do verán de 1836 e xa a mediados de novembro estiveron en conxunción^[2]. Durante varias semanas Marte e Xúpiter continuaron próximos no ceo, para entraren en conxunción dúas veces máis en marzo de 1837: foi unha conxunción tripla que non se repetiu até o bienio 1979-1980.

Paga a pena fixarse ben en como foi cambiando o seu brillo nos meses anteriores e posteriores ao nacemento de Rosalía. Valéndonos do planetario de código aberto Stellarium^[3], simulamos o firmamento entre agosto de 1836 e

setembro de 1837, un intervalo máis ou menos centrado arredor do 23 de febreiro, e recolleamos as estimacións de magnitude aparente dos dous planetas, isto é, o brillo con que os veriamos na Terra. A figura 1 representa as correspondentes curvas de variación de brillo: a liña negra representa a de Marte e a liña gris a de Xúpiter. Recordamos que a magnitude segue unha escala logarítmica inversa, de tal xeito que canto máis brillante é un corpo, máis pequeno é o número que indica o seu brillo (e mesmo pode ser negativo). Unha unidade de diferenza na magnitude correspóndese cun brillo 2,512 veces maior (ou, para sermos precisos, a raíz quinta de cen).

Entre o 1 de agosto de 1836 e a oposición do 6 de febreiro de 1837 Marte multiplicou o seu brillo por dez. De

Figura 1.
As liñas negra (Marte) e gris (Xúpiter) amosan a evolución do brillo dos dous planetas arredor do nacemento de Rosalía (liña vertical central), momento no que refulxían con rechamante intensidade no ceo.

[2] Dous planetas están en conxunción cando teñen a mesma ascensión recta, isto é, a mesma distancia angular sobre o plano do ecuador respecto do chamado “punto vernal”, a intersección do plano do ecuador co da eclíptica na que o Sol pasa do hemisferio Sur celeste ao Norte. Cando isto acontece os dous astros están moi preto un do outro vistos desde un terceiro que, no noso caso, é a Terra.

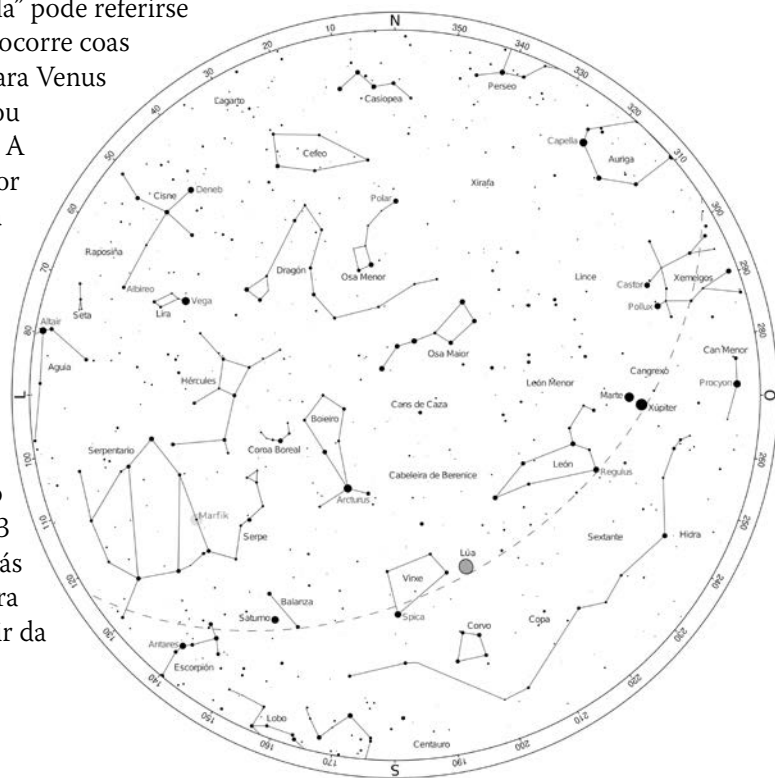
[3] <https://stellarium.org/>

madrugada era neses meses o terceiro obxecto puntual máis relucente, por detrás de Xúpiter e da estrela Sirio (o máis luminoso sempre, Venus, erguíase só ao final da noite como luceiro matutino). O embarazo de Teresa de Castro estivo marcado, pois, polo encontro de dous planetas con crecente esplendor, un deles de clara cor encarnada, e aínda que os respectivos máximos aconteceron unhas semanas antes do parto a súa caída de luz nese período foi pequena. Nunha sociedade moi ligada aos ritmos da natureza parece imposible que tal fenómeno celeste fose ignorado, así que non é en absoluto insólito que á nena Rosalía lle contasen que cando naceu resplandecía no alto unha “roxa estrela” (e non esquezamos que na lingua común o substantivo “estrela” pode referirse a un planeta, como ocorre coas formas populares para Venus “estrela panadeira” ou “estrela da fartura”). A falta de sabermos por boca da nosa autora nacional que quixo dicir con ese verso, propoñemos nós como hipótese esta interpretación astronómica.

Achegamos como complemento o mapa do ceo do 23 de febreiro de 1837 ás catro da mañá (figura 2), elaborado a partir da aplicación en liña “Heavens Above”,

<https://heavens-above.com/>. Ten algo de xustiza poética constatarmos que a esa hora xa se levantara por completo a constelación do Serpentario e dentro dela a estrela que desde 2019 chamamos Rosaliadecastro, visíbel con prismáticos xunto a Marfik. Isto si que non é unha hipótese, senón un feito: cando naceu Rosalía de Castro estaba no ceo a que agora é a súa estrela.

Figura 2.
Mapa do ceo do 23 de febreiro de 1837 ás 4:00 en Santiago de Compostela.

Publicamos este sexto número de *Follas Novas*
grazas ao patrocinio do Concello de Boiro

CONCELLO
DE
BOIRO

CASA DE ROSALÍA

CINCUENTA ANIVERSARIO 50

A Matanza
15917 Padrón
+34 981 811 204

www.rosalia.gal

FUNDACIÓN
ROSALÍA DE CASTRO